INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
MANAGEMENT, MARKETING AND FINANCE
SPECIAL ISSUE: ZIYARAH TOURISM AND LOCAL COMMUNITIES: SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN AREAS SURROUNDING PILGRIMAGE SITES

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ САВДОНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚҚА ТОРТИШ ТИЗИМИНИНГ АҲАМИЯТИ

Ҳасанова Чинора Умаровна
Тошкент шаҳридаги Сингапур менежментни ривожлантириш институти таянч докторанти
https://doi.org/10.5281/zenodo.20093122

Аннотация. *Мазкур мақолада муаллиф томонидан глобал иқтисодиёт шароитида экспорт-импорт операцияларини солиқлаштиришдаги муаммолар ва миллий солиқ сиёсатидаги устувор йўналишлар сифатида кўрилиши, мамлакатимизда ташқи савдо фаолиятини солиққа тортишнинг назарий асослари ва амалий ёндашувлар таҳлил қилинган. Шунингдек, божхона тўловлари, акциз ва ҚҚС тизимидаги ўрин, солиқ маъмуриятининг рақамлаштирилиши ва халқаро солиқ ҳамкорликнинг аҳамиятига эътибор қаратилган.*

Калит сўзлар: *солиқлар, солиққа тортиш, ташқи савдо муносабатлари, божхона ва фискал сиёсат, солиқ ставкаси, солиқ имтиёзлари, рақамлашган тизимлар, бюджет тушумлари, импорт, экспортни рағбатлантириш, иқтисодий ўсишни таъминлаш.*

Маълумки, ташқи савдо фаолияти ҳар қандай давлат миллий иқтисодиётининг муҳим бўғини ҳисобланади. Глобаллашув ва рақобатбардош бозор шароитида ташқи бозорлар билан тўғридан-тўғри иқтисодий алоқаларни йўлга қўйиш орқали миллий ресурслар самарали йўналтирилади. Бундай фаолиятнинг ривожланиши солиқ-бюджет тизимида ҳам мувофиқлаштирилган ёндашувларни талаб қилади. Айниқса, ташқи савдо амалиётларида солиққа тортиш сиёсатининг самарадорлиги ва халқаро конвенцияларга мувофиқ ҳуқуқий асослар муҳим аҳамият касб этади.

Жумладан, мамлакатимизда ҳам сўнгги йилларда ташқи савдони либераллаштириш, янги экспорт бозорларини ўзлаштириш ва инвестициявий муҳитни яхшилаш борасида кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилди. Айниқса, 2017 йилдан кейин ташқи иқтисодий фаолиятнинг эркинлашуви ва фаолиятини қулайлаштириш чоралари ташқи савдони солиққа тортиш тизимида янгиликлар киритилишига олиб келди. Бу, ўз навбатида, миллий солиқ сиёсатини ташқи бозор талабларига мувофиқлаштиришни талаб этмоқда.

Халқаро амалиётда ташқи савдо муносабатларини солиққа тортиш божхона ва фискал сиёсатнинг таркибий қисми сифатида қаралади. Солиқ ставкаси, солиқ имтиёзлари ва рақамлашган тизимларни жорий қилиш орқали ташқи савдо фаолиятининг тартибга солиниши нафақат бюджет тушумларини ошириш, балки экспортни рағбатлантириш ва иқтисодий ўсишни таъминлаш воситасига айланмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Солиқ ва Божхона кодеклари ташқи иқтисодий фаолиятнинг асосий солиқ-ҳуқуқий базасини ташкил этади. Экспорт амалиётлари қўшилган қиймат солиғидан (ҚҚС) озод қилиниши, экспортчилар учун қайтариш механизмлари мавжудлиги экспортни рағбатлантирувчи асосий омиллардан ҳисобланади. Импорт товарлари эса акциз, божхона божи ва ҚҚСга тортилади, бу эса ички ишлаб чиқарувчиларни рақобатдан ҳимоя қилиш вазифасини бажаради. Ўзбекистонда ташқи савдо операцияларига оид лицензиялаш, товарларни сертификатлаш, валюта назорати ва статистик ҳисоботлар бўйича

юридик нормалар амал қилади. Бу қоидалар солиққа тортишдаги ҳуқуқий аниқликни таъминлашга ва солиқдан қочиш ҳолатларининг олдини олишга хизмат қилади.

Шунга қарамай, баъзи амалиётларда турли органлар ўртасида функциялар такрорланиши кузатилади. Солиқ-ҳуқуқий тизимни такомиллаштириш учунсолиқ маъмурияти ва божхона органлари ўртасида ягона ахборот платформаси, лицензиялашда бюрократик тўсиқларни камайтириш ва ҳуқуқий актлар ўртасида уйғунликни таъминлаш долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Сўнгги йилларда ташқи савдо фаолияти орқали шаклланган солиқ тушумлари Ўзбекистонда давлат бюджети даромадларининг аҳамиятли қисмини ташкил этмоқда. Хусусан, импорт операциялари орқали ҚҚС ва акциз тўловлари ҳажми ортиб бормоқда. Экспорт операцияларида эса ҚҚС қайтариш механизми орқали тадбиркорлик субъектлари молиявий оқимни эркин бошқариш имкониятига эга бўлмоқда.

Халқаро амалиётда ташқи савдо муносабатларини солиққа тортишда автоматик ҳисоб-китоб тизимлари, соддалаштирилган божхона тартиблари ва экспортни рағбатлантирувчи фискал сиёсат устувор аҳамиятга эга. Жанубий Корея ва Туркияда экспортчилар учун махсус ҚҚС қайтариш марказлари фаолият кўрсатади. Бу марказлар орқали тадбиркорлар минимал ҳужжат билан фойда кўради. Малайзияда эса “Солиқ ва божхона шериклиги” механизми асосида фаолият юритувчи тадбиркорлар солиқ ва божхона органлари билан битим асосида ишлайди. Бу битимда экспорт ҳажми, солиқ интизоми ва шаффофлик даражасига қараб имтиёзлар белгиланади.

Ушбу модел ҳам Ўзбекистон учун долзарб ҳисобланади. Шунингдек, Европа Иттифоқи мамлакатларида ташқи савдо ҳисоботлари автоматик тарзда EORI рақами орқали юритилади. Бу ҳисоботлар ички солиқ тизимига боғланган бўлиб, солиқ мажбуриятларини шаффоф ва онлайн кузатиш имкониятини яратади.

Юқоридаги фикрларга асосланган ҳолда, қуйидаги хулосаларни шакллантириг мумкин:

- Солиқ қонунчилигида ташқи савдо муносабатларига оид ҳар бир операция учун аниқ таърифлар, ставка ва имтиёз механизмлари яққол белгилаб қўйилиши керак. Бу тадбиркорлар учун ҳуқуқий аниқлик ва солиқ маъмурияти учун самарали назорат имкониятини яратади.
- Импорт операцияларида тадбиркорлик субъектларига солиқ юкини аниқ ҳисоблаш имконини берадиган интерактив солиқ калькуляторлари, мобил иловалар ва онлайн маслаҳат тизимлари жорий этилиши лозим. Бу экспорт-импорт операцияларида иштирок этувчи субъектлар учун прогнозлаш имкониятини ҳам яратади.
- Экспортни рағбатлантириш мақсадида ҚҚС қайтариш тизимида автоматлашган ва дискриминациядан ҳоли механизмлар жорий қилиниши керак. ҚҚС қайтариш муддати, тартиби ва ҳужжатлар рўйхати аниқлаштирилиши, ушбу жараёнда «бир дарча» тизими кенг жорий этилиши мақсадга мувофиқ.
- Божхона ва солиқ органлари ўртасида маълумотлар интеграциясини таъминловчи ягона институционал платформа шакллантирилиши зарур. Бу платформа орқали декларация, товар йўлхати, сертификат ва лицензиялар автоматик равишда текширувдан ўтказилиши мумкин.
- Солиқ маъмуриятида ташқи савдо бўйича ихтисослашган таҳлил гуруҳлари ташкил этилиши керак. Бу гуруҳлар ташқи бозорлардаги ўзгаришлар, фискал таваккалчилик ва солиқ

интизомини таҳлил қилиш, ҳамда тегишли норматив-ҳуқуқий таклифлар тайёрлаш билан шуғулланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

асгрейв Р. А. Public Finance in Theory and Practice. —Нью-Йорк: McGraw-Hill, 1989.
збекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрирда). —Тошкент: Norma, 2022.

урбоновС.А., Солиқ тизимида рақамлаштириш ва халқаро стандартлар. // Молия ва иқтисодиёт, No4, 2023.
лмурадов Н.А. Солиққа тортишнинг ташқи савдодаги ўрни: назарий ва амалий ёндашувлар. “Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan” jurnali. Volume 03, Issue